

İSÂ b. ÖMER es-SEKAFÎ

(عيسى بن عمر النخعي)

Ebû Ömer İsâ b. Ömer b. Abdillâh
es-Sekafî el-Basrî en-Nahvî
(ö. 149/766)Basra nahiv mektebinin
ilk temsilcilerinden dil
ve kıraat âlimi.

Muhtemelen Basra'da doğdu. Hâlid b. Velîd'in âzâtlı kölesidir. Basra'da Sakîf kabilesi içinde yaşadığı için Sekafî nisbesiyle anılır. Abdullah b. Ebû İshak, İbn Kesîr ve İbn Muhaysîn'dan kıraat okudu. Hasan-ı Basrî, Accâc b. Ru'be'den hadis rivayet etti. Basra nahiv mektebinin kurucularından Ebû Amr b. Alâ'yı bazı kaynaklar hocaları, diğer bazıları da talebeleri arasında sayar.

Ensap ve ahbâr konularında da bilgi sahibi olan İsâ b. Ömer'in fasih Arapça ile konuştuğu, işlek olmayan unutulmuş (garîb) kelimelere fazlaca yer verdiği, bu yüzden sözlerinin anlaşılmadığı kaydedilir. Biyografisini veren bazı kaynaklarda onun bu sunî üslûbu ve kullandığı garîb kelimelerle ilgili örnekler zikredilir.

Ahmed b. Mûsâ el-Lü'lûî, Hârûn b. Mûsâ en-Nahvî, Sehl b. Yûsuf, Ubeyd b. Akîl en-Nahvî gibi şahsiyetler ondan kıraat rivayet ederken Hammâd b. Seleme, Hafîl b. Ahmed, Halef el-Ahmer, Kutrub, Ebû Ubeyde et-Teymî ve Asmaî gibi dil âlimleri talebeleri arasında yer almış, Sîbeveyhi onunla uzun süre beraber olmuş ve kendisinden çok faydalanmıştır.

İsâ b. Ömer'in çoğunluğun kullandığı dili esas alarak ilk nahiv kitabını yazdığı, bu eserinde o zamana kadar yapılmış çalışmalarını tertip, tasnif ve islah ettiği, çoğunluğun kullanışı dışında kalan kullanışları "lugat" olarak adlandırdığı kaydedilir. Sîbeveyhi gibi âlimler çalışmalarında onun bu metodunu esas almışlardır. Nahiv ilmine dair yetmiş küsur eser yazdığı rivayet edilen İsâ b. Ömer'in kaynaklarda sadece *el-Câmi'* ve *el-İkmâl (el-Mükmil)* adlı iki kitabının ismi geçmekte olup talebesi Hafîl bu iki eseri bir beytinde övmüştür. Bazı kaynaklarda Sîbeveyhi'nin *el-İkmâl'e* ilâveler yapmak suretiyle eseri genişleterek kendisine nisbet ettiği ileri sürülmüşse de Sabâh Abbas es-Sâlim bunun doğru olmadığını söylemektedir (*'İsâ b. 'Ömer es-Şekafî*, s. 50-57).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû t-Tayyib el-Lugavî, *Merâtibü'n-naḥviyyîn* (nşr. M. Ebû'l-Fazl), Kahire 1375/1955, s. 21; Sîrâfî, *Aḥbârü'n-naḥviyyîne'l-Basriyyîn* (nşr.

F. Krenkow), Cezayir 1936, s. 31-33; Ebû Bekir ez-Zübeydî, *Ṭabaḳâtü'n-naḥviyyîn ve'l-luḡaviyyîn* (nşr. M. Ebû'l-Fazl), Kahire 1973, s. 41-45; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 68-69; Kemâleddin el-Enbârî, *Nüzhetü'l-elibbâ'* (nşr. İbrâhim es-Sâ-merrâî), Zerkâ (Ürdün) 1405/1985, s. 28-30; Yâ-kût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XVI, 146-150; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, II, 374-377; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 154-156; Brockelmann, *GAL*, I, 96-97; *Suppl.*, I, 158; Sabâh Abbas es-Sâlim, *'İsâ b. 'Ömer es-Şekafî*, Beyrut 1395/1975.

HÜSEYİN TURAL

İSÂ b. SABÎH

(bk. MURDÂR).

İSÂ b. SEHL

(عيسى بن سهل)

Ebû'l-Asbağ İsâ b. Sehl b. Abdillâh
el-Esedî el-Ceyyânî el-Endelüsî
(ö. 486/1093)

Mâlikî fıkıh âlimi ve kadı.

Aslen Ceyyânî (Jaen) olup Kurtuba'da (Cordoba) yetişti. Ayrıca Ceyyân, Gırnata ve Tuleytula'da (Toledo) birçok âlimden ders aldı. Hocaları arasında Ebû Abdullâh İbn Attâb, Ebû Ömer İbnü'l-Kattân, Hâtim b. Muhammed et-Trablusî, Mekî b. Ebû Tâlib, Yahyâ b. Zekeriyâ el-Kuley'î, İbn Şemmâh, İbn Erfa're'suh, Ebû Bekir İbnü'l-Garrâb ve İbn Abdülber en-Nemerî sayılmaktadır. Özellikle fıkıh alanında derin bilgi sahibi oldu. *el-Aḥkâmü'l-kübrâ* adlı eserinin başında Sahnûn'un *el-Müdevvenetü'l-kübrâ'sı* ile Utbî'nin *el-Mustaḥra-ce'sini (el-'Utbiyye)* ezberlediğini belirtir (İbn Ferhûn, II, 70). Tuleytula'da Kadı Ebû Zeyd el-Haşşâ'a, Kurtuba'da Kadı Ebû Bekir İbn Manzûr'a kâtiplik yaptı; bir süre de şûra üyeliği görevinde bulundu. Hıristiyan kralların baskısı altında kalan Gırnata'daki son Zirî emîri Abdullâh b. Buluklîn tarafından 475 (1082) yılında Murâbit Hükümdarı Yûsuf b. Tâşfîn'den yardım istemek için elçi olarak Sebte'ye (Ceuta) gönderildi. Hükümdarın iltifatına mazhar olan İsâ b. Sehl, Tanca ve Miknâse'de kadılık yaptı ve ders verdi. Talebeleri arasında Ebû Muhammed İbn Mansûr, Ebû İshak İbrâhim b. Ahmed el-Basrî, Ebû Muhammed b. Ca'fer ve Ebû Abdullâh b. İsâ et-Temîmî bulunmaktadır. Ardından tekrar Endülüs'e dönen İsâ b. Sehl Gırnata'da kadılık yaptı. Murâbitlar şehri aldıktan (483/1090) bir süre sonra bu görevinden ayrıldı; 4 Muharrem 486 (4 Şubat 1093) tarihinde vefat etti.

İsâ b. Sehl, özellikle yeni ortaya çıkan meseleler (nevâzil) ve bunların çözümü konusunda bilgi sahibiydi. Kadıların hü-küm verirken danıştığı heyette üyelik yapması ve çeşitli şehirlerde bizzat kadılık görevinde bulunmasının sağladığı tecrübe birikimini, yargı hukuku ve muâme-lâta dair *el-Aḥkâmü'l-kübrâ* adlı eserinde bir araya getirmiştir. Kaynaklarda ve çeşitli nüshalarında *el-İ'lâm bi-nevâzili'l-aḥkâm*, *en-Nevâzil*, *el-Aḥkâm* diye de anılan eser Endülüs'te büyük bir rağbet görmüştür. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin belirttiğine göre medreselerde İmam Mâlik'in *el-Muvaṭṭa'*ı ezberlendikten sonra Sahnûn'un *el-Müdevvenetü'l-kübrâ'sı* ile İbnü'l-Attâr'ın *el-Veşâ'ik'i* okunur ve İsâ b. Sehl'in *el-Aḥkâm'i* ile öğrenim tamamlanırdı (İbn Sahnûn, neşreden ekleri, s. 141). Dönemin içtimâî, iktisadî, hukukî hayatına ışık tutan ve belge değeri taşıyan eser, Venşerîs'nin Kuzey Afrika ve Endülüs ulemâsının fetvalarını topladığı *el-Mi'yârü'l-mu'rib'in* de sıkça atıfta bulunduğu kaynaklardan biridir (XIII, 345, 362, 451, 471). Evarista Lévi-Provençal, Endülüs tarihiyle ilgili kitabında *el-Aḥkâm'dan* büyük ölçüde faydalanmış ve eserin önemine dikkat çekmiştir (bk. bibl.).

el-Aḥkâmü'l-kübrâ'nın çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları mevcuttur (Rabat, el-Hizânetü'l-âmmе, nr. 55 K, 370 K, 838 K, 1728 D, 3398 D; Rabat, el-Hizânetü'l-melekiyye, nr. 2501; Fas, Câmiu'l-Karaviyyîn, nr. L-299; Tunus, Dârü'l-kütübî'l-vataniyye, nr. 1894, 7212). Muhammed Abdülvehhâb Hallâf, el-Hizânü'l-âmmе'deki beş nüshaya dayanarak eserinde çeşitli konularla ilgili belge değerindeki mâlumatı bugünkü hukuk sistematiği açısından değerlendirip bir seri halinde yayımlamıştır: *Veşâ'ik fi aḥkâmi'l-każâ'i'l-cinâ'î fi'l-Endelüs müstaḥraceten min maḥḫûti'l-Aḥkâmi'l-kübrâ* (Kahire 1980); *Veşâ'ik fi aḥkâmi każâ'i ehli'z-zimme fi'l-Endelüs* (Kahire 1980); *Şelâsü ve-şâ'ik fi muḥâbeti'l-ehvâ' ve'l-bida' fi'l-Endelüs* (Kahire 1981); *Veşâ'ik fi't-ṭibbi'l-İslâmî ve vażîfetihî fi mu'âveneti'l-każâ' fi'l-Endelüs* (Kahire 1982); *Veşâ'ik fi şü'ûni'l-'umrân fi'l-Endelüs* (Kahire 1983); *Veşâ'ik fi şü'ûni'l-ḥisbe fi'l-Endelüs* (Kahire 1985). Hallâf ayrıca, el-Hizânetü'l-âmmе'deki iki nüshanın (nr. 838 K, 3398 D) sonuna müstensih tarafından eklenen altmış beş Mâlikî âliminin kısa biyografilerini notlarla neşretmiştir (bk. bibl.).